

Аломатҳои китобати забони тоҷикӣ

1. АЛОМАТИ НУҚТА (.)

1. Нуқта дар охири ҷумлаи ҳикоягӣ гузошта мешавад. Ҷумлае, ки дар охири он нуқта гузошта шудааст, фикри тамомшударо фаҳмонида, мазмуни хабарӣ дорад:

Ҷоми ҷаҳоннамои Кайхусрав ҷаҳонро фақат дар Наврӯз нишон меод.
(Сотим Улуғзода)

Тавоно бувад, ҳар ки доно бувад,

Ба дониш дили пир барно бувад.

(Абулқосим Фирдавсӣ)

Дар осмон ситораҳо медурахшиданд.

(Фазлиддин Муҳаммадиев)

ва ғайра.

2. Дар ҳолати бо оҳанги оромона баён кардани орзу, дуои нек ва таҳсину таманно дар охири ҷумла ба ҷойи аломати хитоб нуқта гузошта мешавад:

Офарин бар ин гуна пешсафони мусобиқа.

Эй хоҷони аъзам, ҷовидон, зинда ва фархунда бош.

Эй наҷибай вологавҳар, Худованд меҳри туро аз Бежан набурад.

(Сотим Улуғзода)

ва ғайра.

3. Дар вақти ихтисор кардани номҳои аломати нуқта баъд аз вожаи ихтисоршуда гузошта мешавад:

- дар вақти навиштани нишонӣ вобаста ба калимаҳои маъмурию ҷуғрофӣ: *вилоят (вил. Хатлон), шаҳр (ш. Душанбе), деҳа (д. Ҳамешабаҳор)* ва ғайра;

- дар вақти навиштани ном, насаб ва таҳаллуси одамон: *М. Аминӣ, Б. Сафолзода, Ф. Каримдухт, Н. Азизпур* ва ғайра;

- дар вақти ба ҳисоб гирифтани тартибу миқдори ашъи ҷудогона пас аз калимаҳои кутоҳшудаи *сол, саҳифа, ҷилд* ва ғайра: *с.1970 (соли 1970), саҳ. 650 (саҳифаи 650), 240 саҳ. (240 саҳифа), ҷ. 3-юм (ҷилди 3-юм)* ва ғайра;

- дар феҳристи адабиёт номи баъзе шаҳрҳо, аз ҷумла, *Душанбе, Москва, Ленинград, Санкт-Петербург* агар ихтисор навишта шаванд: *-Д., -М., -Л., -СПб.* ва ғайра.

4. Нуқта дар мавридҳои зерин гузошта намешавад:

- дар охири сарлавҳаҳо:

*Наврӯзи дилафрӯз
Диёри обҳои мусаффо*

ва ғайра;

- дар муқоваи китобҳои илмӣ, бадеӣ, дарсӣ, маҷалла ва дигар нашрияҳо баъд аз насаби муаллиф ва унвони онҳо:

*Садриддин Айнӣ
Дохунда*

*Бобочон Ғафуров
Тоҷикон*

*Қосимӣ Мукаррама Набидухт
Об дар «Шоҳнома»*

ва ғайра;

- дар охири номи санадҳо ва ҳуҷҷатҳои расмӣ-коргузорӣ: *ариза, қарор, гувоҳнома, тасдиқнома, тавсифнома, фармон, фармоиш, амр* ва ғайра, ки моҳияти мазмуни онҳо ба тамоми матн иртибот дорад:

*Ариза
Фармон
Фармоиш
Тавсифнома*

ва ғайра;

- дар байн ва охири ҳарфҳои калимаҳои ихтисоршудаи номҳои ҷуғрофӣ: *ВМКБ (Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон);* ташкилотҳо: *АМИТ (Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон), ДМТ (Донишгоҳи миллии Тоҷикистон), БМТ (Бонки миллии Тоҷикистон), ҶДММ «Орзу» (Ҷамъияти дорои масъулияти маҳдуди «Орзу»), СММ (Созмони Милали Муттаҳид)* ва ғайра;

- агар калимаҳои *грам(м), килограм(м), сентнер, сантиметр, метр, километр* ва монанди инҳо, ки воҳидҳои миқдор, ченак ва ё ҳаҷму сатҳ мебошанд, дар шакли ихтисор оянд: *10 г спирт, 50 кг биринҷ, 80 м ҷит, 20 га замин, 3 млн, 7 м²;*

- дар охири таърихи рӯз:

*27-уми октябри соли 1964
30-юми октябри соли 2020*

ва ғайра.

2. АЛОМАТИ САВОЛ (?)

5. Аломати савол пурсишро ифода карда, дар охири чумлаи содаи саволӣ гузошта мешавад:

Яке аз бандиён пурсид:

Ту аз кучой ва писари кистӣ?

Аз фалон деҳа, писари Арбоб Камол ном шахс.

Падарат зинда аст?

Ҳо.

Могу мулк дорад? (Садриддин Айни)

ва ғайра.

6. Дар охири чумлаҳои саволӣ, ки ҷавоби шунавандаро талаб намекунанд, аломати савол гузошта мешавад:

Ба омадан-ку омадам, аммо акнун ўро чӣ тавр партофта меравам?
(Сотим Улуғзода)

Модоме ки халқ ба ҷанговарон ҳадея мефиристодааст, ... ман чӣ тавр аз қатор берун монда метавонам? (Фотех Ниёзӣ).

Эзоҳ. Агар чумлаҳои саволӣ эҳсосоти гӯяндаро дар бар гиранд, дар баробари аломати савол аломати хитоб ҳам гузошта мешавад:

Эй хунхор, то чанд чунин суханҳо мегӯӣ?! (Сотим Улуғзода)
ва ғайра.

7. Дар чумлаҳои саволии асли ва ғайриасли барои ифодаи пурсиш се воситаи асосии саволӣ кор фармуда мешавад:

- ҷонишинҳои саволӣ (пурсишҷонишинҳо): кӣ?, чӣ?, киҳо?, чиҳо?, кадом?, чанд?, чаро?, ку?, кучо?, кай?, чӣ тарик?, чӣ тавр?:

Хуб, чӣ шудааст? Осмон ба замин фуру галтид, магар?
(Сотим Улуғзода)

Чаро имрӯз ба дарс наомадӣ?

Омад бари ман. Кӣ? Ёр. Кай? Вақти саҳар.. (Абуабдуллоҳи Рӯдакӣ)

Эй марди деҳқон, мақомгоҳи Рустами Дастон кучост? (Сотим Улуғзода)

Ба кучо равам? Чӣ кунам? Дарди дил ба кӣ гӯям? (Пӯлод Толис)

Чӣ хабар? Гулбарги рӯят аз чӣ пажмурда аст? (Сотим Улуғзода)

- ҳиссачаҳои саволӣ (магар, наҳод, наҳод ки, оё, -а, -чӣ ва ғайра):

Магар шумо хабар надоштед?

Наҳод ҳамин қадар ширин бошад? (Фотех Ниёзӣ)

Оё Меҳрон фаҳмид, ки ин манзумаҳо ба чойи ариза аст?

(Сотим Улуғзода);

- тарзи талаффуз, оҳанги пурсиш:

Рост бигӯ, хулҷу атвори онҳо чӣ гуна аст? Хушахлоқанд?

Шумо бо ин дурӯғ мехоҳед гиребони худро аз ҷанги ман бираҳонед?

(Сотим Улуғзода)

*Наёмад ба гӯшат ба ҳар анҷуман,
Камону каманди гави пилтан?*
(Абулқосим Фирдавсӣ)

*Зи чашми шӯхи ту ҷон кай тавон бурд?
Ки доим бо камон андар камин аст.*
(Ҳофизи Шерозӣ)

ва ғайра.

3. АЛОМАТИ ХИТОБ (!)

8. Аломати хитоб дар ҳолатҳои зерин гузошта мешавад:

- дар охири ҷумлаи хитобӣ:

*Хуш омадед, дӯстон, бори дигар биёед!
Тоҷикистон, ба пеш!
Ҷовидон бод сулҳ дар олам!*

ва ғайра;

- дар охири ҷумлаи амр ва хоҳиш, ки бо оҳанги хитоб талаффуз мешавад:

Фарзандонам, ҳамеша китоб хонед!

Инсоф кун! Гунаҳгор дигарон буданд, дигарон! (Ҳаким Карим);

- дар ҳолатҳои, ки хитоб, нидо ва калимаҳои *ҳа, оре, бале, не (на), эй, ҳошо, баҳ-баҳ* ва ғайра бо оҳанги хитоб талаффуз мешаванд:

Ҳа, парво накун, ғусса нахӯр! (Чалол Иқромӣ)

Эй писар, бидон, ки дарахт бо решааш мустаҳкам аст!
(Саъдии Шерозӣ)

Бале, аз қазовуқадар гурез набудааст! (Сотим Улуғзода)

Банд дар пойи Рустам! Ҳошо! Маро чархи баланд ҳам баста наметавонад. (Сотим Улуғзода)

Баҳ-баҳ! Доноёни ман биҳишт дидаанд! (Сотим Улуғзода)

Тавба! Сад тавба! – аз нав даст ба гиребон бурд Абдулаҳад.
(Саттор Турсун)

ва ғайра;

- пас аз мухотаб дар аввали ҷумла:

Эй худписанд! Ту лоф задӣ, ки ҳамоварди Исфандиёр ҳастӣ!
(Сотим Улуғзода)

ва ғайра.

9. Агар дар ҷумлаи хитобӣ оҳанги талаффуз бошиддат бошад, ду ё се аломати хитоб гузошта мешавад:

Эй нопоки хештанношинос! Ба дастам афтодӣ!! (Сотим Улуғзода)

Беҳаё ту, золим ту, беномус ту!!! (Сотим Улуғзода)

Ба чашмам нигоҳ кун, номард!! Ман Восеъ!! (Сотим Улуғзода)

ва ғайра.

4. АЛОМАТИ ВЕРГУЛ (,)

10. Аломати вергул дар мавридҳои зерин гузошта мешавад:

1) барои чудо кардани аъзои чидаи чумла, ки дар байни онҳо пайвандаҳои пайиҳами *ва, -у (-ю)* наомадаанд:

Илоҳӣ сафари ҳамаи он касон, ки аз хона, ҷой, падару модар, зану фарзанд чудо шуда, ба хизмати аскарӣ рафтаанд, беҳатар бошад.

(Фотех Ниёзӣ)

Нони гандумии хушбӯй, шири гарм ва асал ҷоғи меҳмонро тафсонд.

(Сотим Улуғзода)

ва ғайра;

2) барои чудо кардани аъзои такрор:

Фазлуҳунарам, Ватан, тӯй, ту,

Сози зафарам, Ватан, тӯй, ту.

(Мирзо Турсунзода)

ва ғайра;

3) барои чудо кардани аъзои истисноӣ:

- агар аъзои истисноӣ ҳаҷму андозаи маъноӣ аъзои муқаррариро мушаххасу саҳеҳ кунад, аз ду тараф бо аломати вергул чудо карда мешавад: *Ҳоло бисёрӣҳо, махсусан ҷавонон, аз кӯҳистон оҳиста-оҳиста ба водӣ мекуҷанд.* (Саттор Турсун);

- агар аъзои истисноӣ бо аъзои муқаррарӣ (эзоҳшаванда) аз ҷиҳати ифодаи маъно баробар ё муодили якдигар бошад, пеш аз аъзои истисноӣ аломати тире ва пас аз он аломати вергул гузошта мешавад: *Ҷро – Фирӯзаро, тамоман бекас мондан намехоҳад.* (Чалол Иқромӣ)

Ман – Фирӯз Шохрухзода, соли 2020 ба донишгоҳ дохил шудам, ...

ва ғайра;

4) барои чудо кардани мухотаб. Дар ин ҳолат чунин қоида бояд риоя карда шавад:

- дар аввали чумла пас аз мухотаб:

Эй шаҳриёр, гуфтори Гургин пур аз ёва аст. (Сотим Улуғзода)

Очаҷон, дар берун ҳаво хеле хунук, шумо одами пир, боз хунук назананд? (Фотех Ниёзӣ);

- дар байни чумла аз ду тарафи мухотаб:

Яке панди модаратро шунав, писар, ба бадӣ макӯшу шитоб макун.

Рост меғӯй, эй ёри бовафо ва меҳрубонам, ҳама мусибати ту аз боиси ман аст. (Сотим Улуғзода);

- дар охири чумла пеш аз мухотаб:

Дар дostonҳои Фирдавсӣ панду ҳикмат бисёр аст, соҳиб. ...

ва ғайра;

5) барои чудо кардани калимаву ибора ва чумлаҳои туфайлӣ:

- агар калимаву ибора ва чумлаҳои туфайлӣ дар аввал оянд, пас аз онҳо вергул гузошта мешавад:

Хушбахтона, Зебӣ пас аз муддате аз роҳ баргашт. (Сотим Улуғзода)

Ниҳоят, он рӯзи фирӯз расид. (Садриддин Айнӣ)

Ба назарам, имсол баҳор хеле серборон омад. (Чалол Икромӣ)

Ҳамин тавр, барои ифодаи навъҳои гуногуни рустаниҳои ҳосилдеҳ истилоҳоти мухталифе истифода мешаванд, ки дар онҳо калимаи асосӣ ҳуди рустаниҳои оянд.

Тавре ёдрас шудем, ин устои бузург беш аз 30 сол сарвари кафедраи забони тоҷикии Донишгоҳи миллии Тоҷикистонро ба уҳда доштанд ва дар ин муддат кафедра яке аз марказҳои қавии илми забоншиносӣ ва таълими он гардид.;

- агар калимаву ибора ва ҷумлаҳои туфайлӣ дар охири ҷумла оянд, пеш аз онҳо вергул гузошта мешавад:

Дуруст мекунем, албатта. (Сотим Улуғзода)

Ин аберааш, гардам аз саратон... (Садриддин Айнӣ)

Мо қудрату тавони инро надорем, худат медонӣ....

ва ғайра;

- агар калимаву ибора ва ҷумлаҳои туфайлӣ дар байни ҷумла оянд, аз ду тараф бо вергул ҷудо карда мешаванд:

Аспи вай, бар хилофи чашмдошти ман, хеле тез метохт.

Тайсафуни қадима, ба арабӣ Мадоин, шояд ба ҳамин Бағдод монанд буд. (Сотим Улуғзода)

ва ғайра;

б) барои ҷудо кардани нидо, ки бо оҳанги хитоб талаффуз нашудааст:

Оҳ, Ҳомидҷон, омадед? Шумо бо мо меравед. (Раҳим Ҷалил)

Оббо, гӯр пирӣ шавад, қариб ки нашиносам-а? – гуфт охир Юнусбобо. (Фотех Ниёзӣ)

ва ғайра;

7) барои ҷудо кардани ҳиссаҳои тасдиқӣ (*ҳа, бале, оре*) ва инкорӣ (*не, на*):

Оре, вай дар он ҷавон писари худро шинохт. (Сотим Улуғзода)

Ҳа, аз модарам ва аз як муаллимаи мактаби деҳаамон. (Фотех Ниёзӣ)

На, султонам, дар ин ҷо шинос шудам. (Сотим Улуғзода)

Не, ба фикрам, ҳеҷ гап не. (Фотех Ниёзӣ)

Не, мон, гап занад вай. (Фазлиддин Муҳаммадиев)

ва ғайра;

8) барои ҷудо кардани ҷумлаҳои содаи таркиби ҷумлаи мураккаби пайваст:

Золи Зар зуд аз асп фуруд омада, ба Баҳман таъзим кард, Баҳман ҳам пиёда шуд, ҳар дуяшон чанде пурсу пос карданд. (Сотим Улуғзода)

Ҷаҳонро бо чашми ҷавонӣ мабин, хашму кинро аз дил бадар кун. (Сотим Улуғзода)

ва ғайра;

9) дар ҷумлаҳои мураккаби пайвасти хилофии пайвандакдор:

Манижа бояд ба шаҳр бармегашт, аммо дилаш ба ҷудой аз Бежан андуҳгин буд.

*Ин буд фикру хаёли шоир, вале тақдир ба вай чизи дигаре пеш овард.
Фаррухзод яке сахт ҳуҷуми ҷавобӣ кард, лекин ҳуҷумаш барор
нагирифт. (Сотим Улуғзода)*

ва ғайра;

10) барои чудо кардани ҷумлаи пайрав дар таркиби ҷумлаи мураккаби тобеъ:

Умар донист, ки кори хубе кардааст.

Агар бемор дуруст шуданӣ бошад, табиб ба дари хона меояд.

*Ман ба ту таслим намешавам, зеро ту як нафар гулом ҳастӣ ва ман
шоҳ. (Сотим Улуғзода)*

ва ғайра;

11) дар ҷумлаҳои мураккаби тобеъ, аломати вергул дар мавридҳои зерин гузошта мешавад:

- агар ҷумлаи пайрав баъд аз сарҷумла омада бошад, пеш аз он вергул гузошта мешавад:

*Бар қуббаи заррини қамар оҳиста-оҳиста сояи сиёҳ хазидан гирифт, то
он ки се ҳиссаи онро тамоман пахш кард.*

*Ба ҳар ҳол пешомадҳои нохуш паси сар шуданд, гарчанде ки талхӣ
онҳо дар дили шоир боқӣ монд.;*

- агар ҷумлаи пайрав пеш аз сарҷумла омада бошад, аломати вергул пас аз ҷумлаи пайрав гузошта мешавад:

*Вақте ки навқари вакили молиёт ба Бож омада, Фирдавсиро ба назди
ҳоким бурданӣ шуд, шоир ҳайрон шуд. (Сотим Улуғзода);*

- агар ҷумлаи пайрав дар байни сарҷумла омада бошад, аз ду тараф бо вергул чудо карда мешавад:

*Одина, вақте ки аз баргашта рафтани Ибод хотирҷамъ шуд, ба
модаркалонаш гуфт. (Садриддин Айнӣ)*

*Чакраҳое, ки аз чандин чунин чашмаҳо мечаканд, дар як ҷо гун шуда,
ҷӯйчаи мусаффоеро ба ҳам мерасонанд. (Садриддин Айнӣ)*

ва ғайра;

12) дар нутқи мазмунан нақлшуда:

- агар сухани гӯянда баъд аз нутқи мазмунан нақлшуда омада бошад, аломати вергул пеш аз он гузошта мешавад:

*Не, шумо пеш дароед, сарбоз, – ҷавоб меод дигаре бо овози
ҳаяҷономези ларзон. (Фотех Ниёзӣ);*

- агар сухани гӯянда дар байн омада бошад, аз ду тараф бо вергул чудо карда мешавад:

Бегоҳ шуд, – ҷавоб дод Рустам, – шаби тира кас набард намекунад.

*Шод бош, – ба расми ориёӣ салом дод ба вай Рустам, – тану ҷонат ба
дониш обод бод. (Сотим Улуғзода)*

ва ғайра;

13) дар вақти такрор омадани амале, ки маънои инкор дораду бо пайвандаки ҷудоии ё ... ё меояд, ҷумлаи содаи якум бо вергул чудо карда мешавад:

*Ё дар идора касе набуд, ё телефон вайрон буд.
Ё бояд корро хобонем, ё асбоби нав диҳед. (Садриддин Айнӣ)
Ин сандуқ ё аз тилло пур, ё аз китоб. (Фазлиддин Муҳаммадиев)
Ё ба кино мебарояд, ё ба назди яке аз рафиқонаш меравад.
(Фазлиддин Муҳаммадиев)
ва ғайра.*

5. АЛОМАТИ НУҚТАВЕРГУЛ (;)

11. Нуқтавергул дар чунин мавридҳо гузошта мешавад:
- дар байни аъзои ҷидаи тафсилӣ, ки бо рақам ё ҳарф гурӯҳбандӣ шудаанд:

Дар адабиёти тоҷикӣ жанрҳои зерини шеърӣ мавҷуд аст:

1) рубоӣ;

2) дубайтӣ;

3) ғазал;

4) қасида;

5) қитъа;

6) маснавӣ;

7) достон;

- дар байни қисмҳои ҷумлаҳои мураккаби тобеи сертаркиб:

Ришаш сиёҳ ва қайҷӣ карда шуда буд; рӯяш пурраи сафедҷаи сурхҷатоб ва чашмони бемижғони пӯшида ва хушкидарафтааш дар он рӯйи сурхҷатоб ба парчаи ҳарири гулобӣ монанд буд; абруҳояш сиёҳи сермӯйи баланд; либоси ин нобино фақирона, лекин бисёр озода буд. (Садриддин Айнӣ);

- дар байни қисмҳои ҷумлаи мураккаби тобеъ:

Умре, ки баъд аз вафоти шавҳар дар дари мардум мегузаронд; таоми бадастае, ки аз деги ҳамсоягон ба ивази меҳнат ва машаққатҳои беандозааш меҳурд; захми забони занони ҳамсоя, ки ӯ канизи бебаҳои онҳо шуда буд, сафедор барин қадди ростии холаро камон барин қат карданд. (Ҳаким Карим);

- дар байни қисмҳои ҷумлаи мураккаби омехта:

Падар, то вақте ки чашмаш кор мекард, ба болои чархи осие кор кард, аммо он рӯз аз ҳаррӯза барвақттар рӯз торик шуд; бод шиддат карда, аз ҳавои гарду губоролуд регборон сар шуд; рег монанди борон борида, дар андак фурсат рӯйи заминро регфарш кард; ҳарчанд дарҳои хонаро кушода, чароғро гиронда будам, аз таркишҳои дар рег ба хона ҳам мебаромад. (Садриддин Айнӣ)

ва ғайра.

6. АЛОМАТИ БАЁН (:)

12. Аломати баён (дунукта) дар мавридҳои зерин гузошта мешавад:
- пас аз калимаи хулосакунанда:

Деҳқонони бисёре, зану мард дар сабаду қачоваҳо анвои мевачот: ангур, нок, олу, зардолу, анор, анҷир, харбузаву тарбузҳоро барои фуруш ба лашкароҳ оварданд. (Сотим Улуғзода);

- барои чудо кардани ҳудуди ҷумлаҳои сода, ки дар таркиби ҷумлаҳои мураккаби бепайвандак омада, бо ҳамдигар муносибати сабабу натиҷа доранд ва яке дигареро шарҳ медиҳад:

Падарам ба ман насиҳат карда гуфт: – «Ту бояд ҷавони кордон ва зирак шавӣ!». Манижа шитобон назди Рустам рафт, ба вай аз Бежан паём дод ва гуфт: – «Рустами Дастон туй!». (Сотим Улуғзода);

- дар муколама ва суҳбат ҳудуди сухани муаллиф аз нутқи айнан нақлшуда чудо карда мешавад:

Абуалӣ ибни Сино баъд аз тамоми кардани таҳсили илм ба сараш чӣ воқеа рӯй доданро ба тарзи зерин ҳикоя мекунад: «Дар 18-солагиам ман аз ҳамаи ин илмҳо фориг гардидам, баъд аз он падарам вафот кард ва бар аҳволи ман дигаргунӣҳо рӯй дод ва бар гардани ман чизеро аз амалҳои султони бор карданд ва баъд аз он зарурат маро бар он дошт, ки аз Бухоро биравам ба Гурганҷ». (Садриддин Айни)

ва ғайра.

7. АЛОМАТИ ТИРЕ (–)

13. Аломати тире вазифаи тавзеҳ ва чудо карданро иҷро менамояд ва дар мавридҳои зерин гузошта мешавад:

- дар байни мубтадо ва хабари номие, ки феъли ёвар ҳазф шудааст.

Лоиқ – шоир.

Душанбе – пойтахти тоҷикон.

Фарзанди хуб – боғи падар, фарзанди бад – доғи падар. (Зарбулмасал).

Эзоҳ. Агар феълҳои ёвар кор фармуда шуда бошанд, байни мубтадову хабар тире гузошта намешавад:

Лоиқ шоир аст.

Душанбе пойтахти тоҷикон мебошад.

Фарзанди хуб боғи падар аст, фарзанди бад доғи падар аст.

ва ғайра;

- дар охири аъзои ҷида пеш аз калимаи хулосакунанда:

Қасрҳо, қўшқҳо, саройҳо, корвонсаройҳо, бозорҳо, ятимхонаҳо, мадрасаҳо, китобхонаҳо, манораҳо – ҳама ва ҳама сўхта хокистар гардида буданд. (Садриддин Айни);

- дар ҷумлаҳои мураккаби пайвасти хилофии бепайвандак:

Меҳнат фаровон мекунад – танбалӣ вайрон мекунад. (Зарбулмасал)

Вай намехандад – ҳаёт ба вай механдад. Ҳамаи ин чизҳо мурдаанд – танҳо ишқи зан зинда аст. (Абдусалом Деҳотӣ);

- дар ҷумлаи мураккаби тобеи бепайвандак, ки ҷумлаи пайрав шарти воқеии амалу ҳолати сарҷумларо мефаҳмонад:

Ҳурмат кунӣ – ҳурмат мебинӣ. (Зарбулмасал)

Меҳнат кунӣ – роҳат мебинӣ. (Зарбулмасал);

- барои ҷудо кардани сухани муаллиф (нақлқунанда) аз нутқи айнан нақлшуда:

«Наход ки шумо аз ман хафа бошед?», – гуфт Ҳошим-қорвон. (Сотим Улуғзода)

«Корамон як рӯз барор гирад, рӯзи дигар, ба қавле, фақат ситора мешуморем», – гуфт вай;

- дар байни исм ва шумораҳое, ки барои ифодаи фосолаи замон, ҳадди масофа ва андозаи ҳаҷм истифода мешавад:

Автобуси Душанбе – Бохтар ба роҳ баромад. Мо бо қаторай тезгарди Душанбе – Москва ба саёҳат рафтем. Роҳи мошингарди Душанбе – Ҳуҷанд аз нақбҳои Истиқлол ва Шаҳристон мегузарад. Қаторай Душанбе – Ҳуҷанд ҳамеша пуродам аст ....;

- баёниҳои истисноӣ аз муайяншаванда бо тире ҷудо карда мешавад:

Вазорат аризаи шаҳрванд Беҳин Абдулло – донишҷӯи курси якуми Донишгоҳи миллии Тоҷикистонро мавриди баррасӣ қарор дод,

- дар муқолама:

– *Номат чист? – гуфта пурсид.*

– *Ёдгор!*

– *Номи падарат?*

– *Бозор!*

– *Чанд сол боз ин ҷо ҳастӣ?*

– *Аз даҳ сол зиёд шуд.* (Садриддин Айни)

Модар аз тирезаи ҷониби варзишгоҳ сарашро бароварда, писарашро ҷеҳ зад:

– *Шаҳзо-о-д, ҳо Шаҳзо-о-д!*

Ҷавобе нашунид. Шавҳараш, ки дар хонаи дигар саргарми мутолиа ва навиштан буд, шишаҳои айнакро бо лаби доман поккунон ба ҳуҷра омада, коҳишомез гур-гур кард:

– *Мардумро безобита кардан хуб не, Ширин.*

Фурсати лаб кушодан нарасида, мард боз пурсид:

– *Вақти аз хона баромадан иҷозат пурсида буд?*

– *Бале, таъкид кардам, ки дур нарав, овози ман набаромада баргард.*

– *Чӣ ҷавоб дод?*

– *«Хуб, модарҷон, хуб», – гуфту туб дар даст парида-парида поин фуромад.*

– *Чаро ба ташвиш меафтӣ?*

– *Токиро намебинед?* (Абдулхамид Самад)

ва ғайра.

8. АЛОМАТҲОИ ҚАВС ( ) ВА ҚАВСИ МУРАББАЪ [ ]

14. Аломати қавс ҳудуди калима, ибора, чумлаҳои сода ва ҳатто чанд чумлаи шарҳу эзоҳдиҳандаро нишон медиҳад, ки ба матни асосӣ алоқаи грамматикӣ надорад, он баъзан аз ҷиҳати вазифа ба аломати тире ва калимаи «яъне» баробар аст. Қавс дар ҳолатҳои зерин гузошта мешавад:

- барои ҷудо кардани аъзои ҷидаи чумла, ки баъд аз калимаҳои хулосақунанда бо мақсади тавзеҳ қор фармуда мешавад:

Зардолуҳои пешпазак (ҷавпазак, моҳтобӣ, лучак) қайҳо пухтаанд. Умуман, маъмурони амир (қозиҳо, раисҳо, ҳокимҳо ва дигарон) аз хазина моҳона намегирифтанд ва бо ягон роҳе, ки аз замони пеш одат шуда омадааст, маишати худро таъмин карда, ба амир ҳам пешкаш мекарданд. (Садриддин Айни);

- барои ҷудо кардани воҳидҳои туфайлӣ, ки ҷиҳати возеҳ намудани нутқ хизмат мекунанд ва ё маълумотеро ба гуфтаи аввал илова менамоянд:

*Дар он ҷо коллективона **лӯбиёшӯрак** пухта меҳӯрдем (ман **лӯбиёшӯракпазиро** дар қисми дувуми романи «Ғулумон» тасвир кардаам). (Садриддин Айни);*

- барои эзоҳи калимаҳои камистеъмол, кухнашудаву аз истеъмолмонда, шевагӣ, истилоҳоти соҳавӣ ва муродифҳои маълуму машҳури онҳо дар дохили қавс зикр мешаванд:

Офтоби форами моҳи мизон (сентябр) ҳавои Ёвонро монанди ҳавои баҳорони беборон хушу хуррам гардонида буд.

Ҳамин тавр нест? – гуфта, ба Одина нигоҳ карданд. (Садриддин Айни);

- барои шарҳу эзоҳи таъбиру ибора ва чумлаҳои душворфаҳм ва мақолу зарбулмасалҳои арабӣ қор фармуда мешавад:

Хатти «настаълиқ» (хатте, ки аз хатҳои «наسخ» ва «таълиқ» ба вуҷуд омадааст) пеш аз замони Навоӣ баромада буд. (Садриддин Айни);

- дар асарҳои драмавӣ (намоишӣ) қайду эзоҳҳое, ки ба амалу ҳолатҳои қаҳрамонон дахл доранд, дар қавс нишон дода мешаванд:

ТАРИЭЛ (аз даҳлез ҷаҳида баромада): Лайло, ман дар ин ҷо!

МАРТА (ба тарафи Лайло меравад): Чӣ гап шуд, ҷони хола? (аз намоишномаи «Ду ошиқи як дилбар»);

- барои ҷудо кардани маълумоте, ки ба гуфтаи аввал зам мешавад:

Шеъри Бозор Собир «Забони модарӣ» (пештар ин шеър «Забони Ватан» ном дошт) дар қироати ровии шинохта садо дод.

15. Қавси мураббаъ маъмулан дар асару мақолаҳои илмӣ ҳангоми истинод ба адабиёт истифода мешавад: [5, 2020, 39], яъне чунин маъно дорад, ки рақами 5 ба адабиёти истифода, 2020 соли нашри асар ва 39 рақами саҳифае, ки аз он истинод шудааст. Дар асарҳои илмӣ тарзи дигари нишон додани иқтибос низ истифода мешавад [Гулназарова, 2017, 55] ва ғайра.

9. АЛОМАТИ СЕНУҚТА (...)

16. Аломати сенуқта (бисёрнуқта) нотамоӣ, давомнокӣ, бурида шудани нутқ ва ихтисор шудани як қисми матнро ифода менамояд. Ин аломат дар мавридҳои зайл гузошта мешавад:

- дар вақти ба ҳаяҷону изтироб омадани гӯянда ва ё бо сабабе бурида шудани ҷараёни нутқ:

Наход, гӯед, шишта будем, ки... и-е-и-! – дар ҷояш истода монд пирамард писари боборо дида. – О...охир, ин Олимҷон-ку! (Пӯлод Толис);

- дар оғози ҷумла барои нишон додани ҷойи бурида шудани нутқ:

...Хайр, бо телефон мегӯям... Аз афти кор, аз ман ранҷид... Не, вай бояд фаҳмад, ки ҳозир вақти... (Пӯлод Толис);

- дар иқтибос зимни ихтисори матн (аз аввал, мобайн ва охир):

«... миннатдор мешавем; агар рафиқон, аъзои маҳфил ба ман, ба идораи маҷаллаи «Хониши адабӣ», шеър ва ҳикояҳои машқ кардашонро фиристанд». (Максим Горкий);

- хангоми канда-канда баён кардани фикр:

Модарҷон, маро... бубахш... ман... гуноҳ... надорам... о-о-о...охир вай... ма... ро ранҷонд...;

- дар сурати ихтисор шудани лафзи қабех, суханони мамнуъ:

Аввал ба риши миршабу дарвозабон р...

В-он гаҳ ба риши муфтию қозикалон р...;

- дар вақти ҷавоб надодан ба пурсиш:

- Ту ҳезумкаш бошӣ, дос, арғамчин ва харат дар куҷост?

- Чикорай?

- ...

Амин дид, ки аз бандӣ ҳеҷ садое намебарояд, ба яке аз одамони худ нигоҳ карда фармон дод. (Садриддин Айнӣ)

ва ғайра.

10. АЛОМАТИ НОХУНАК (« »)

17. Аломати нохунак дар мавридҳои зерин гузошта мешавад:

- барои ҷудо кардани нутқи айнан нақлшуда аз сухани худи гӯянда:

Рӯзе он подшоҳро дар роҳе бо вай мулоқот афтод ва забон ба мақолат бикушод: «Эй дарвеш, сабаб чист, ки алоқа аз мо буридӣ ва қадам аз омаду рафт кашидӣ?» Дарвеш ҷавоб дод: «Сабаб он ки дониستم, ки наомада савол шунидан беҳтар аст, аз омада малол дидан». (Абдурахмони Ҷомӣ)

Зубайда ҷавоб дод: – «Дар заминҳои ман ба коштани пахта сар карданд».

«Ҳамаи гапи бобоям ҳамин будааст?», – гуфта ҳайрон шудӣ? (Фазлиддин Муҳаммадиев);

- барои ҷудо кардани калимаву ибораҳое, ки ба маъноҳои маҷозӣ ё кинояомез кор фармуда шудаанд:

Ман бо нигоҳи машварат ба «шарики худ», – ба бобоям нигаристам.
(Садриддин Айнӣ)

Дина, рӯзи дароз, катро «ичора» гирифтаам... («Ҷумҳурият»)

Аспҳо «оила»-ро пок нигоҳ дошта, асло ба «бегона»-ҳо чашм ало намекунанд ва ба «доми фиреб» намеафтанд. («Ҷумҳурият»);

- номи ташкилотҳо, китобҳо, маҷаллаву рӯзномаҳо ҳангоми истифодаи онҳо дар матн:

Шумораи нахустини рӯзномаи нави тоҷикӣ «Паёми Душанбе», ки пайки айёми бозсозист, аз чоп баромад.

Нависанда Ҷумъа Одина романи «Гузашти айём»-ро қабл аз давраи бозсозӣ навишта буд.

«Омӯзгор» нашрияи расмии Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон аст. ...;

- иқтибос аз дигар асару мақолаҳо дар асарҳои илмӣ: *А. Раҳмонзода доир ба китобу китобхонӣ чунин гуфтааст: «Саромадони ҳикмат ва адаби тоҷик ба китоб бо меҳру муҳаббат муносибат намуда, онро ягона омили дарёфти дониш медонистанд ва дар осору ашъори пурмуҳтавои хеш арзиши баланди ин дӯсти беминнатро ситоиш мекарданд».*

18. Аломати ноҳунак ҳангоми тартиб додани рӯйхати адабиёт дар асару мақолаҳои илмӣ гузошта намешавад. Тарзи овардани адабиёт чунин аст:

1. Айнӣ С. Куллиёт. Ҷилди 11. Китоби 2. – Душанбе: Ирфон, 1964. – 436 с.

2. Қосимова М. Н. Ганчи суҳан. – Душанбе: Маориф ва фарҳанг, 2013. – 639 с.

3. Саломийён М. Вижагиҳои услубии баъзе пасвандҳо дар забони шеърӣ тоҷикӣ//Суҳаншиносӣ. №1. – Душанбе: Дониш, 2016. – С. 33-38.

4. Ҳалимов С. Калимасозии исм дар забони адабии тоҷик /аз рӯи забони «Гулистон»-и Саъдӣ //Масъалаҳои забон ва адабиёт. Қисми 1/2. – Душанбе: Дониш, 1975. – С. 283-307.

11. САРХАТ

19. Сархат дар мавриди зерин гузошта мешавад:

- одатан, дар аввали сатри ҳар фикри нав, ки дар чанд ҷумла ифода ёфтааст, ҷойи ҳолӣ гузошта мешавад. Аз ин рӯ, ҷойи ҳолие, ки аз аввали сатр ба миқдори гунҷоиши панҷ ҳарф аст, ҷойи сархат ном дорад. Гузоштани сархат ба мазмуни нави матне, ки ба варақ сабт мегардад, вобаста мебошад;

- пас аз сарлавҳа ҳар як мавзӯ ё фикри нав дар матн ҳамеша аз сархат навишта мешавад.

12. НИМТИРЕ (-)

20. Нимтире (дефис) хатчаи васлқунандаи байни қисмҳои калимаи мураккаб ҳангоми якҷоя навиштан ё байни ду калимае мебошад, ки яке аз онҳо муносибати баёнӣ дошта, якҷоя калимаи мураккабро ташкил медиҳанд. Ин аломат дар ҳолатҳои зерин гузошта мешавад:

- дар байни калимаҳои такрор: *тозон-тозон, давон-давон* ва ғайра;
- дар байни калимаҳое, ки чузби шуморавиашон бо адад ифода шудааст: *1000-солагии зодрузи Абуалӣ ибни Сино, 5500-солагии Саразми бостон, 15-рӯза, 9-моҳа, 100-сола, 575-солагӣ* ва ғайра;
- исмҳое, ки чузби дуҷуми онҳо маънои мустақил надоранд: *нон-пон, бача-кача, чой-пой, бозор-мозор, қанд-панд, тахта-пахта* ва ғайра;
- дар байни калимаҳои тақлидӣ ва тасвирӣ: *шар-шар, фаш-фаш, чак-чак, гум-гум, зиҷир-зиҷир, тик-тик, тақ-тақ, ялт-ялт, шав-шав, ав-ав* ва ғайра;
- дар исмҳои хоси иқтибосӣ: *Коста-Рика, Улан-Удэ, Сан-Марино, Рио-де-Жанейро, Буэнос-Айрес* ва ғайра;
- артикли арабии **ал** (ва гунаҳои он: **ул, ут, ус, уш**) дар аввали номи шахсон, аввал ва мобайни асарҳои таърихӣ: *Шайх Ал-Фаробӣ, Ал-Азҳар, «Бадоеъ-ул-вақоеъ», «Мантиқ-ут-тайр», «Китоб-уш-шифо», «Ҳабиб-ус-сияр», «Лубоб-ул-албоб»* ва ғайра;
- дар байни сифатҳои таъкидӣ: *суп-сурх, сап-сафед, сип-сиёҳ, кап-кабуд, луб-лунда, тип-торик, каппа-калон* ва ғайра;
- дар байни сифатҳое, ки аз такрори калимаҳои ҷудогона сохта шудаанд: *коғазӣ рах-рах, риши тор-тор, хурмои калон-калон, дарахтони хурд-хурд, хонаҳои паст-паст, ниҳолҳои борик-борик, говони фарбеҳ-фарбеҳ, бузҳои логар-логар* ва ғайра;
- дар байни сифатҳои таркибӣ: *ҳаракати миллӣ-озодихоҳӣ, китобҳои адабӣ-таърихӣ, фарҳанги тоҷикӣ-русӣ, сизаи шартӣ-хоҳишмандӣ* ва ғайра;
- дар сифатҳое, ки аз шумораву исм ва пасвандҳои **-а, -ӣ (-гӣ), -ина** сохта шудаанд: *тоҷиҳои 4-кунҷа, масофаи 100-метра, санги 50-грама, хонаи 2-ҳуҷрагӣ* ва ғайра;
- дар байни шумораҳои тахминӣ: *чор-панҷ рӯз, сесад-чорсад тонна, шаст-ҳафтод нафар одам, сад-саду сӣ сар гов, даҳ-понздаҳ китоб* ва ғайра;
- пеш аз пасванди **-ум (-юм)** ва нумеративи **-то**, ки бо шумораҳои миқдорӣ ё тахминӣ меоянд: *3-юм, 5-то, 10-12-то* ва ғайра;
- дар байни зарфҳое, ки аз калимаҳои тақлиди овозӣ бо пасванди **-он** сохта мешаванд: *чир-чирқунон, гумбур-гумбурқунон, гум-гумзанон, чаҳ-чаҳзанон* ва ғайра;
- дар байни феълҳои ҳоле, ки аз такрори феълҳо сохта мешаванд: *дав-давон, давон-давон, ҳай-ҳайгӯён, тоз-тозон, давида-давида, рафта-рафта, хонда-хонда, хандида-хандида, лангида-лангида, лангон-лангон* ва ғайра;
- дар назм дар байни пешоянду пайвандакҳои ихтисорӣ ва дигар ҳиссаҳои нутқ: *к-ин, к-он, з-ин, з-он, к-ӯ, в-ин, в-аз, к-аз, в-он, з-ӯ, бад-ин, бад-он, бад-ӯ, в-омад, к-омад* ва ғайра;

- дар байни нидоҳои такрор: *баҳ-баҳ, ҳай-ҳай, вой-вой, ҳа-ҳа-ҳа, ҳи-ҳи-ҳи* ва ғайра.

Эзоҳ. Ҳангоми навишти тире дар аввал аз як тараф ва дар мобайн аз ду тараф фосила гузошта мешавад, вале ҳангоми навишти нимтире, ки дар байн меояд, фосила гузошта намешавад.

13. РАМЗҲОИ ИШОРАТӢ

21. Одатан, дар асарҳои бадеӣ, китобу рисола, мақолаҳои илмӣ ва илмию оммавӣ муаллифон барои шарҳу эзоҳи калима, ибора, ҷумла ва ё ба асару мақолае ишора кардан аз рақам ва рамзҳои махсуси ишоратӣ истифода мебаранд. Рақам ва рамзҳо тавассути компютер ба таври автоматӣ гузошта мешавад. Рамз ва рақамҳои ишоратӣ дар қисмати болоии анҷоми калимаҳо гузошта мешаванд ва дар поварақ маънидод мегарданд:

Китоб аст, ки бо нури донишу маърифат роҳи мардумонро равшан сохта, боиси ҳастиву пойдорӣ миллат, таърих, забон, адабиёт ва фарҳанг гардидааст¹. (Эмомалӣ Раҳмон)

Осоиши ду гетӣ тафсири ин ду ҳарф аст,

Бо дӯстон мурувват бо душманон мадуро.* (Ҳофизи Шерозӣ)

- агар ҳарфҳо барои муайян кардани шумораҳои бо рақам ифодаёфта оянд, чунин навишта мешаванд: *3^a, 3^b, 4^b, хонандаи синфи 11^г, кӯчаи Борбад 98^b, бинои №10^г*;

- аломати параграф (§) барои чудо кардани зерфаслҳои бобҳо дар рисолаҳои илмӣ ва баъзе санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ гузошта мешавад:

Боби 1. Забони тоҷикӣ дар нимҷазираи Ҳиндустон

§ 1. Густариши забони тоҷикӣ дар Ҳинд ва даврандӣ он

§ 2. Сабки ҳиндӣ ва вижагиҳои савтии он

Боби 2. Муродифоти ҷумлаҳои сода дар «Чор дарвеш»

§ 1. Матолиби муқаддамотӣ

§ 2. Муродифоти ҷумлаҳои содаи тасдиқӣ ва инкорӣ

§ 3. Муродифоти қолабҳои аслий ва ҳосила

Хулоса

---

¹ Китоб – сарчашмаи маърифат//Мачмуаи мақолаҳои илмӣ (зери назари академик Абдучаббор Раҳмонзода). – Ҳучанд: Ношир, 2020. – С.3.

*мадуро ба маънои муросо, таҳаммул